מוישע נעמיראווסקי

מײַן לעבן

אוטאביאגראפישע פארצייכענונג

מײַנע עלטערן האָבן פיל יאָרן געלעבט אין דעם שטעטל קליין-טשער-נאָוויץ, ווי־צער געגנט, מאָהיליאָוו-פּאָדאָלסקער ראיאָן באם דניעסטער. אין מײַן זיקאָרן איז נאָך פארבליבן דער זיידע יעכיעל, א הויכער שיינער ייִד מיט א קיילעכיק פּאָנעם און מיט א ווייסער גרויסארטיקער באָרד. געוויסע האָט ער אף א ליטווישן ייִדיש מיט דער „סין". געווען א באלעאָכע, א באָנדער בען באָנדער, פון דער האנט ניט ארויסגעלאָזט ביזן סאָף פון זײַן לעבן די זעג און די בארדע. א לייטישער, אן ערלעכער און א שווייגנדיקער ייִד איז ער געווען. כּוֹץ דער שווערער האָרוואניע, האָט ער גאָרנישט ניט געווּסט, אין קאָהאָל-געשעפטן זיך ניט געמישט.

געווינט האָט דער זיידע יעכיעל מיט זײַן צווייט ווייב, מײַן באָבע הײַדי, און מיט די קלענערע קינדער אין אונטערשטן גאָרן. די עלטערע האָבן פארנומען דעם אייבערשטן צימער. אין דער רעכטער זײַט איז געווען די באָנדארניע, וווּ ער מיט די זין פלעגן ארבעטן פון קאיאָר ביז טיף אין דער נאכט. אין דער לינקער זײַט — א קעלער, וווּ אלע זומער פלעגט מען אָנשיטן גרויע פעסער מיט אוגערקעס, פּאָמידאָרן און עפּל-קיסלי־צעס. מיט דעם האָט זיך פארנומען די באָבע הײַדי מיט די טעכטער. אז אין שטעטל האָט זיך ווינטער פארוואָלט עמעצן עפּעס זויערס, פלעגט מען שיקן צום זיידן יעכיעל. אלע יאָרן איז בא דער שטוב געווען א ווייס ציגעלע. דער זיידע, די באָבע און די קינדער זײַנען זיך מעכיע געווען מיט מאמעליגע, וועלכע מע פלעג פארטרינקען מיט ציגענער מילך.

געשטאנען איז די שטוב באם טײַך אף דער לאנגער גאס. דאָ, אף דער לאנגער גאס, האָבן געווינט אויסשליסלעך שניידער, שוסטער, שע־ער, בלעכער, קרזשנער. היטלמאכער, פעלצנמאכער, זייגערמאכער, באָנדערס, באלעגאָלעס, שטריקלדרייער, רימער, בעקער, קאצאָווים. דאָ האָט אויך געלעבט דער שאמעס פון דער גרויסער שול, דער ראָוו און דער שויכעט.

נאָך דער לאנגער גאס האָט זיך אָנגעהויבן די מיט פונעם שטעטל, וווּ ס׳זײַנען געשטאנען יאטקעס, קלייטן און קלייטעלעך. דאָרט זײַנען אויך

געווען ביידע אפטייקן. דאָס שטעטל האָט פארמאָגט איין רויפע, בעניע האָט מען אים גערופן. שפּעטער, נאָך דעם ווי ס׳האָט זיך שוין איינגעשטעלט די ראטנמאכט, איז פון ערגעץ אראָפּגעקומען דער פעלדשער שאפירא. אינמיטן שטאָט האָט ביז דער רעוואָליוציע געווינט די מישפּאָכע מאיאנסקים — אין שיינע צוויישטאָקיקע הייזער. בא זיי אין די הענט איז געווען די גוראלניע און די מיל. דאָ האָבן אויך געווינט אופראוויאישטשעס, סאָכרים, ליווע-ראנטן און אנדערע פונעם „גדויל-האדויר".

אין דער קעגניבערדיקער זייט, אויב קוקן פון דער מיט פונעם שטעטל, איז געווען די קאָוואלישע גאס. א גרויסע קרוניע און א שטעל-מאשין האָט געהערט דעם קאָוואל און שטעלמאכער יאָסל ריטשטיין, אַדער יאָסל שניי-ערס: א הויכער, געזונטער ייִד; א סאך יאָרן געדינט אין דער צארישער ארמיי אין ווילנע — קאָוונע; אַנטיילגענומען אין דער רוסיש-יאפּאַנישער און שפּעטער אין דער ערשטער וועלט-מילכאָמע. בא אָט דעם גוואר האָט אויס-גלייכן מיט די הענט א פידקאָווע אַדער אופהייבן א שווערגעלאַדענעם וואָגן קיין שום ווערט ניט געהאט. אנטקעגן יאָסלס קרוניע איז געשטאנען נאָך א קרוניע — פון די ברידער יאנקל און מוישע קאָוועלס, אויך ייִדן גוואָרן. געווען זייַנען נאָך די שמידן כאָנע טערק, נאכמען טקאטש מיט זייַנע באָגים. די קאָוועלס האָבן געשעמט אין שטעטל מיט זייַער קויער.

ארום דעם שטעטל, באם טייך מוראפע, איז געלעגן די דאָלינע. דאָ האָבן געווינט קאָלהאמינים-שעהו, די אַרעמסטלייט. נאָך דער אָקטיאבער-רעוואָ-ליוציע האָבן זיי זיך אופגעהויבן און זיך באועצט אינמיטן שטעטל. איינער א שנייַדער, כאסקל מיאסקאָווסקי, איז געוואָרן דירעקטאָר פון דער נייַער טריקאָטאזש-פאבריק, וועלכע מע האָט געעפנט אין מאיאנסקים צוויישטאָ-קיקן הויף. פרויקעלע שקאָלניקן האָט מען אויסגעוויילט אלס פאָרזיצער פו-נעם סאָוועט. לייזער גרופין, מוישעלע דעם שנייַדערס זון, איז געוואָרן פאר-וואלטער פון דער מיל, יאָסל דעם קאָוועלס זון מוישע — הויפט-בוכהאלטער אין דער לייַ- און שכאר-קאסע. דער שוסטער איציק ביטלער איז געוואָרן פאָרזיצער פון דעם שוסטערישן און דער שנייַדער לייב געלמאן — פון דעם שנייַדערישן ארטעל. א סאך דעקלאסירטע ייִדן זייַנען ארויסגעפאָרן קיין כערסאָן און קרים. צווישן זיי איז געווען אויך מיין שוועסטערקינד שייַקע, נאכמען דעם באָנדערס זון, וועלכער האָט א סאך יאָרן געארבעט אלס פאָר-זיצער פונעם שטעטלשן סאָוועט און שפּעטער אלס פאָרזיצער פון א קאָל-ווירט אין א ייִדישער קאָלאָניע הינטער כערסאָן.

אינמיטן שטעטל זייַנען געשטאנען עטלעכע שולן און קלייַזלער — די גרויסע באלמעלאכישע שיל, דער בעסמעדרעש, די סאדעגורער קלויז. צו דער גרויסער שול איז געווען צוגעמויערט נאָך א קליין שילכל, אוועמעלע קאצעוס שולכל. ער האָט דאָס צוגעמויערט, וויַיל אזא איז געווען זיין שווע צים ריביינעשעלויעם פאר א שווערער זינד: ער האָט געהארגעט זייַנעם א קאָנקורענט, נאפטאָלע דעם קאצעוו, נאָך וועלכן ס׳איז געבליבן אן אל-מאָנע מיט קליינע קינדער. דער אלטער מאיאנסקי האָט געהאט בא זיך אין

הערשל זיין שוכל, וווּ ער מיט די זין און אייניקע סאכרים און אופראוליאיו-
קשעס פלעגן דאוונען, אפגעזונדערט פונעם שטעטל. ניט וויַט פון דער
ביל האט אין א דרייַשטאקיקן פאלאץ מיט א גרויסן פארק און גאַרטן גע-
הערט דער פאַרעץ מאניקאַווסקי, מאיאנסקים א פריינטל.
ארום דעם שטעטל האבן געווינט פויערים — אוקראינער און פאלאיקן.
פונעם מיט שטעטל — דער קאַסטיאל. דער פאַרעץ האט אין זיין מאיאַנטעק,
ניט וויַט פונעם פאלאץ, זיך געהאט זיין קלויסטערל.
אזא געדענק איך מיין שטעטעלע קליין-טשערנאָוויץ פון זינט איך בין
בין מיין סייכל געקומען אין עלטער פון פינף-זעקס יאָר.

בא מיין זיידן יעכיעל באַנדער איז געווען א גרויסע מישפּאַכע. מיט
דער ערשטער באַבע, כייַע-איטע, האָט ער געהאט זעקס קינדער, מיט דער
צווייטער באַבע, היידי, — נאָך צוויי קינדער. אלע זיַינען זיי געווען באל-
מעלאַכעס: נאכמען, דאניק און פערעץ — באַנדערס, און נאָר מיין טאטן
לייב האָט מען אַפּגעגעבן צום קירזשנער רוון דראליוק פאר א לערן-יינגל.
זיין מוטער, מיין ערשטע באַבע, כייַע, איז פרי געשטאָרבן. די מישפּאַכע איז
געווען גרויס, פון יעדןווינקעלע האָט ארויסגעקוקט דאָס קאפּצאַנישקייַט,
און די שטיפמוטער, די באַבע היידי, איז געווען גערן, וואָס ס׳איז געוואָרן
וויניציקער מיט א „פּיקער". דער גוירל פון אזא לערן-יינגל איז גוט באווּסט.
קיין האניק האָט ער ניט געלעקט. ער איז געווען א שוואך קינד, דערצו
האָט ער פון געבוירן געהונקען אף א פוס. נאָר אַט אזוי, הינקענדיק, האָט
ער געמיוזט טראָגן וואסער פון דער קרענעצע הינטער דער שטאָט און ארוים-
טראָגן די פאַמויניצעס אף אראַפּ-בארג צום טייַך. ס׳איז אים געווען זייער
שווער, אי איבערהויפּט ווינטער אין די גרויסע שנייען מיט פרעסט און גליטשן.
אין 1912 האָט ער כאסענע געהאט פאר שיפרע שמועל דעם גלעזערס,
אין אין 1913 בין איך שוין אף דער וועלט געקומען.
מיין צווייטן זיידן, שמועל גאָלדמאנען, און מיין באַבען, כאנע-ראָכל די
סארווערן, געדענק איך שוין ניט. נאָר מע האָט דערציילט, אז דאָס זיַינען
געווען זייער כאשעווע מענטשן אין קליין-טשערנאָוויץ. זייער ערלעכקייט און
זייער אַרעמקייט האָבן ניט געהאט קיין גרענעצן.
שמועל גאָלדמאנס מישפּאַכע: פיר מיידלעך און צוויי זין. די פארדינסטן
זיַינען געווען קליין. קעדיי אופהאלטן אזא געזינדל, פלעגט די באַבע, שפּע-
טער אויך מיט די עלטערע טעכטער, גיין אף כאסענעס אלס סארווערן, וואשן
גרעט און ראמען בא די נעגידים. אין שטעטל האָט מען געווּסט, אז אזוי
באקן און קאָכן, ווי כאנע-ראָכל מיט די טעכטער, קען קיינער ניט. אירע
געפילטע פיש, אירע גאָלדענע ייכן, איר שטרודל, לעקעך, קעמיש-ברויט
און אנדערע געבעקסן האָט מען געקאָנט פארן קייסער שטעלן. דער באַבעס
א שווּעסטער, די מומע נעסיע, איז אויך אלע יאָרן געווען א קעכערן בא

מאיאנסקין אין הויז. נאָר ביז היינט האָבן א גרויסן שעם אין שטעטל אלע כאנע-ראַכלס טעכטער און אירע אייניקלעך, בעסויכעם אויך מיינע שווע-סטער, מיט זייער קאַכן און באקן.

צו ביסלעך האָבן אלע מיידלעך כאסענע געהאט און מע איז זיך צע-פאַרן אין די נאַענטע דערפער און שטעטלעך. כייע-סאַרע איז ארויס קיין מאיעווקע, צען קילאָמעטער פון קליין-טשערנאָוויץ, געגומען אן ארבעטער אפן מאיעווקער צוקער-זאוואָד, דווירע — קיין באריווקע, געגומען א יידישן פויער מענדל, שיינדל — קיין יארוגע, פאר בערל דעם גלעזער און באלע-גאָלע.

אלע מיינע פעטערס זיינען געווען באלעגאָלעס. סענדער, א גלעזער, האָט כאסענע געהאט קיין מאָלעוו באם דניעסטער, איציק, א קירזשנער, — קיין מוראפע, דאניק, א באָנדער, — קיין זיגיווקע, פערעץ — קיין לוטשע-נעץ, די מומעס לייע און רוזיע — קיין שארגאָראָד. די איבעריקע קינדער זיינען געבליבן ווינען אין קליין-טשערנאָוויץ. אלע האָבן שוין געהאט זייערע מישפאָכעס מיט קינדער און אייניקלעך, ביז ס'איז געקומען דער דייטש. היטלערס מערדער, ימאך שמיו ווען זיכרוי, האָבן אין מאיעווקע לעבעדיקער-הייט פארגרָאבן די מימע כייע-סאַרעס קינדער. אין באריווקע האָבן זיי דאָס זעלבע געטאָן מיט מיין מומע דווירע און פעטער מענדל און זייערע קינ-דער. שמועל איז גבליבן לעבן — ער איז געווען אן אָפיצער אף דער מיל-כאָכע, איצט איז ער שוין א פענסיאָנער און ווינט אין דניעפראָפעטראָווסק מיט א זון אן אינזשעניער, מאריק, אָנגערופן נאָכן פעטער מענדל. אָט די מישפאָכע איז אין באריווקע געווען די סאמע כאָשעווסטע, אלע האָבן געאר-בעט אין קאָלווירט און זיינען געווען זייער גוטע, געטרייע ערדציכטלער. שמועל איז א סאך יאָרן ביז דער מילכאָמע געווען פאָרזיצער פונעם קאָל-ווירט, און די פויערים האָבן אים שטארק ליב געהאט. ער איז געווען זייער א גוטער באלעבאָס. די בעסטע גערעטעניש פון צוקערבורעקעס האָט זיין קאָלווירט געהאט, און די ערשטע פלעגט ער צושטעלן די בירעקעס אפן צוקער-זאוואָד.

דעם פעטער דאניק האָט מען געהארגעט אין שטוב אף דער שוועל פון דער באָנדארניע. דאָס ווייב איז גיך נאָך דעם געשטאָרבן. ס'זיינען געבליבן א זון אלטער, אויך א באָנדער, ער ווינט איצט טאקע אין זיגיווקע און אר-בעט אין קאָלווירט, און א טאָכטער כייקע. דער פעטער נאכמען איז גע-שטאָרבן פאר דער מילכאָמע, און זיין ווייב שעווע, די טאָכטער כייקע מיטן מאן זיינען אומגעקומען אין קאָלאָניע, ניט ווייט פון כערסאָן. שיקע איז גע-קומען פון דער מילכאָמע אן אינוואליד און לעבט מיט זיין פרוי ריווע אין כערסאָן, ביידע זיינען זיי שוין פענסיאָנערן. זייער טאָכטער, די לערערן, און דער איידעם, א מאשיניסט אף דער אייזנבאן, ווינען אויך אין כערסאָן.

אין כערסאָן לעבן דעם פעטער נאכמענס טעכטער ריווע און ליזע. ר-ווע מאן, יאנקל וויוינצאָוו, א קאָמיוגיסט פון די צוואנציקער יאָרן, איז אומ-געקומען אף דער מילכאָמע. זי האָט אופגעציגן צוויי טעכטער, ביידע לע-

רערנס. ליזע האָט פאר דער מילכאָמע געענדיקט דעם קאָלינדאַרפּער
פעדטעכניקום און ארבעט אין א קינדערגאָרטן. אירע קינדער זײַנען אינ-
זשענירן און טעכניקער.

א מאָלעוו ווויגען מײַן פעטער סענדערס און מײַן מומע שיינדלס מיש-
פּאָכעס. זייערע קינדער זײַנען אינזשעניערן, ווויגען אין קעשענעוו און אין
טשערנאָוויץ, די אייניקלעך לערנען זיך אין אינסטיטוטן אַף דאָקטוירים אין
אינזשעניערן. מע ווויגט אין מאָסקווע, פּערם, קיעוו. פאראן בא אונדז אין
דער מישפּאָכע דער מומע שיינדלס אן אורייניקל, מוישעלע, וואָס שנײַדט
זיך אַף א קאָמפּאָזיטאָר. ער האָט פארענדיקט די ווויניצער מוזיקאַלע שול,
לערנט זיך איצט אין פעטראָפּאָולאָווסקער קאָנסערוואַטאָריע און האָט שוין
א מאָל זײַנע אייגענע ווערק.

דער פעטער פערעץ האָט ביים דער מילכאָמע געארבעט אין וואפניארקע
אלס באָנדער. ער איז געווען א גוטער באלמעלאָכע, האָבן די דײַטשן אים
געהאלטן ביז זייער אָפּטרעטן. די סאָוועטישע ארמיי האָט אים געראטעוועט
פון טויט. דער אָנגריף אַף וואפניארקע איז געווען אזא גיכער, אז די פאשיסטן
האָבן ניט באוויזן אים צו הארגענען. אלע נאָכמילכאָמע-יאָרן האָט ער גע-
ארבעט אין יארוגע אין קאָלווירט, וועלכער פראָדוצירט ווײַנטרויבן און
קוועטשט ווײַן. דעם פעטער פערעצעס פעסער האָבן געהאט א שעם אין
גאנץ ווויניצער געגנט. איצט איז ער א פענסיאָנער. זײַן איין-און-אײַניקע
טאָכטער האָט געענדיקט דעם אוניווערסיטעט און איז א לערערן. איר מאַן,
אויך א קינד פון א יארוגער קאָלווירטניק, האָט צוריק מיט עטלעכע יאָר
פּארענדיקט דעם קיעווער וועג-אינסטיטוט און ארבעט אלס הויפּט-אינזשע-
ניער אין קעשענעוו אַף א זאוואָד.

וועט איר מ'ך פרעגן, צוליב וואָס רעכן איך אײַך אויס מײַן גאנצן ייכעס
מיט דער גאנצער מישפּאָכע? זײַט איר טאקע גערעכט. נאָר איך פּ'ל דאָ
אויס די באקאַשע פון מײַן באליבטן שרײַבער דאָוויד בערגעלסאָן. נאָך אין
1947, ביים איך האָב זיך געהיילט אין קיעווער שפּיטאָל פאר אינוואַליդן פון
דער פאָטערלענדישער מילכאָמע (אין שפּיטאָל בין איך אָפּגעלעגן אין גיפּס
פון דעם 1945 ביז דעם 1948), האָט ער אין א בריוו צו מיר מיך געבעטן
מער אויספירלעך אים באשרײַבן מײַן לעבן און אויך דאָס לעבן, פון וועמען
און פונוואנען א'ך קום ארויס. איך האָב דעמלט ניט באוויזן אויסצופּילן זײַן
באקאַשע, — פ'ל איך זי אויס איצט.

אלע מײַנע אייגענע, אנהייבנדיק פון די זיידעס און באָבעס, פון מײַן
טאטן אין פון מײַן מאמען, פון די פעטערס און מומעס, זײַנען געווען פּיינע
מענטשן, גוטע באלמעלאָכעס, נאָר געהאט האָבן זיי איין כיסאָרן: ביז דער
אקטיאבער-רעוואָלוציע האָט אין אונדזער גרויסער מישפּאָכע (וי אין גאנצן
שטעטל) געהערשט פולע אמעראצעס. רעב ויעלס און רעב פּייולס כאדאָ-
רים האָבן, כוץ אוורע אין סידער, די באלמעלאָכישע וואָס צו באצאָלן דעם
געלערנט. ניט אלע באלמעלאָכעס האָבן געהאט מיט וואָס צו באצאָלן דעם
רעבן. די מיידלעך האָט מען ביכלאָל ניט געלערנט. געצייכנט מענטשן האָבן

אין יענע יאָרן בא אונדז אין שטעטל געלייענט א ייִדיש ביכל אַדער א צייַ-טונג. פון אנדערע שפּראכן איז שוין אַפּגערעדט.

מײַן טאטע האָט מיך פון קינדווײַז אָן געלערנט די מעלאָכע קירושנערייַ. ווען איך בין אלט געווען אכט-נײַן יאָר, האָט ער מיר אַנגעטאָן אפן מיטלסטן פינגער פון דער רעכטער האנט א פינגערוט, פארבונדן מיט א שטארקן פאַ-דעם דעם איינגעבויגענעם פינגער, געגעבן מיר א נאַדל — און אין א גוטער שאָ, מיט מאזל אין מיט בראָכע. לערן זיך אויס דאָס גאנצע לעבן זיצן אין נייען היטלען! נאָר ס׳איז שוין געווען נאָך דער אַקטיאבער-רעוואָלוציע, אין די 20-ער יאָרן, האָט די רעוואָלוציע אריינגעטראָגן קאָרעקטיוון אין דעם לעבן פון אינדזער שטעטל. עס האָט זיך באוויזן א ייִדישע פיריאַריקע שול, א לינדערהיים פאר ייִדישע יעסוימים. אין קוסטארן-קלוב האָט זיך געעפנט צי פארשטיין, אז קינדער דארף מען אויך לערנען.

אין קוסטארן-קלוב האָבן זיך געלערנט לייענען און שרייבן די ערשטע קאַמיגיסטן — כאסקל מיאסקאָווסקי, פּערעץ נײַמאַן, יאנקל וויווינצאָוו, שיקע נעמיראָווסקי, שמועל ריידערמאַן, כאנע ריידערמאַן, אבעלע גרופין, כאים וויי-נער, מישע רויטשטיין, פרויקעלע שקאָלניק און א סאך אנדערע. מיר, קליי-וואַרג, פלעגן שטיין הינטער די פענצטער פונעם ראיאָנישן קולטור-הויז, וועלכן מע האָט איבערגעבויט פון מאיאנסקים גרויסער שטוב בא דער בריק. ס׳איז דאָרט געווען א זאל מיט א סצענע, פארשיידענע צימערן, וווּ די יוגנט פלעגט זיך צונויפקלייבן, דורכפירן רעפעטיציעס פונעם דראמקרייז. בישכיי-נעס מיטן קולטור-הויז איז געווען א ביבליאָטעק. אין דער געביידע, וועלכע האָט אמאָל געהערט צו מאיאנסקים זון, האָט מען אויסגעשטאָט די ייִדישע פיריאַריקע שול. מיר פלעגן זיך צוהערן צו די לימודים אין דער קאָמיוגישער פאָליטשיל, מיט אָפענע מיילער נאָכגעשפירט נאָך די דיסקוסיעס אין קאָמיו-גישן קעמערל.

שאבעס נאָכן דאוונען פלעגן די קוסטארן זיך צונויפזאמלען אין קלוב, און דער פאַרזיצער פונעם ייִדישן סעקטאָר באם ראיקאָם פון דער פּארטיי פראָפּאַוויטש, צוזאמען מיטן לערער שעכטער, פלעגט דורכפירן שמועסן אף פאָליטישע טעמעס. מײַן טאטע האָט מיך אפט מיטגענומען אף אזעלכע בא-געגענישן. דער אויספיר, וואָס ער האָט געמאכט, אויסהערנדיק די לעקציעס, איז געווען אזא:

— אוי, ווען מיר דערלעבן שוין, אז ס׳זאָל ווערן אויס געלט, אויס קאפי-טאליזם אף דער גאנצער וועלט, און אלע מענטשן זאָלן זיך לעבן בעקוועם און בעשאָלעם!

מײַן טאטע איז געווען א קלוגער ייִד, א פעיקער און א גרויסער האָרע-פאשניק. קיין איין פרייַע מינוט פלעגט ער זיך ניט פארגינען. פון שאבעס אפדערנאכט אָן ביז פרייַטיקצונאכטס פלעגט ער האָרעווען באטאָג און בא-נאכט.

אלע שאבעס פלעגט דער טאטע פארבעטן געסט צום טיש, און דער אוי-
ליעם האָט געווּוסט: נאָך דער מאשקע און נאָך די פארבייסעכצן וועט די מא-
מע דערלאנגען א קוגל פון מעל מיט שמאלץ און א זיסן קוגל מיט א געדזן
לעבערל. איר האָט געמעגט שוין דאפקע עסן בא מיין מאמען אזא קוגל מיט
א לעבערל — טאם-גאניידן! מיין מאמע איז געשטאָרבן אין 1955. צוויי מאָל
איז יאָר קום איך אף יאָרצייט קיין קליין-טשערנאָוויץ. דרייצן טעג אין סיוון
איז מיין מאמעס יאָרצייט און פערצן טעג אין טישרע איז מיין טאטנס יאָר-
צייט. איך האָב געגוג קויכעס בא זיי צוגענומען, ביז זיי האָבן געמאכט פון
מיר א מענטשן, היינט וויפל האָט זיי געקאָסט געזונט, וועז איך בין געווען
אף דער מילכאָמע! געגוג טרערן האָבן זיי פארגאָסן, איך זאָל לעבן בלייבן.
עמעס, צוויי מאָל בין איך געווען בא זיי אין אורלויב בייסן קריג. דער קאָמאנ-
דיר פון אונדזער גוואַרדייישער ארמיי, געגעראל גאליצקי, האָט דערלויבט די
פארוונדעטע אפיצערן נאָכן אויסהיילן זיך אין די שפיטאָלן „נעמען אורלויב".
אין 1944, נאָך דעם, ווי איך בין געווען פארוונדעט הינטער רזשעוו, האָב
איך זיך אויסגעהיילט אין שפיטאָל, געקומען צו-זיך און „גענומען אורלויב".
סאיז געווען אין מארט כוידעש, אוקראינע האָט מען שוין באפריט, און איך
האָב מילכאָמע געהאלטן אין וויסרוסלאנד. ניט וויסנדיק, צי עמעצער איז
געבליבן לעבן אין מיין שטעטל, האָב איך באשטימט א פרווו טאָן
דאָס מאוזל.

ביז קיעוו בין איך געפאָרן מיטן באן, און פון קיעוו זיינען קיין צוגן נאָך
ניט געגאנגען. די דיטשישע אראָפלאנען האָבן געווארפן באמבעס אף פא-
סטאָוו, בערדיטשעוו, וויניצע, זשמערינקע. פונדעסטוועגן, האָב איך זיך אוועק-
געלאָזט אין וועג ארײַן אף איבערגעאפּטע מאשינעס — ארמייישע, פאר-
שטייט זיך. איך בין געווען אן עלטערער לייטענאנט, און די שאָפערן האָבן
געווינלעך גענומען מיך מיט זיך. אזוי בין איך געקומען קיין בערדיטשעוו.
קיין איין יידן האָב איך דאָרט ניט באגעגנט. מיט א צופעליקער מאשין האָב
איך זיך דערקליבן קיין יארמאָלינעץ, דאָרטן איבערגענעכטיקט. אין אייער א
יידישער שטוב האָב איך געטראָפן א מאן מיט א ווייב און א מיידעלע פון א
יאָר דרייצן. פון זיי טאקע האָב איך דערווּוסט, אז אלע יידן פונעם
שטעטל זיינען אומגעקומען, געבליבן זיינען בלויז אן אכט-צען מענטשן, בע-
סיכעם דאָס געזינד, ווו איך האָב געגעכטיקט. דער יִיד איז געווען א מיל-
נער, און די פויערים האָבן אים מיטן ווייב און מיטן מיידעלע אויסבאהאלטן.
א גאנצע נאכט האָבן זיי מיר דערציילט וועגן זייערע איבערלעבונגען. ס'זיי-
נען שוין דורכגעגאָן א פאָר וואָכן, ווי מע האָט זיי באפרייט, נאָר זיי קאָנען
נאָך ניט קומען צו-זיך. מע דערהערט א שאָרך באנאכט אין דרויסן, הייבט אָן
ציטערן יעדער אייוער. דאָס מיידעלע איז שיין, מאָלע-כיין, און אירע שוואר-
צע איבערגעשראָקענע אויגן האלטן אין איין בעטן: „נעמט נעקאָמע! נעמט
נעקאָמע!"

אינדערמיר בין אין סוף יארמאָלינעץ געפֿאָרן קיין דונעוועץ, און פון דאָרטן איז עטלעכע קילאָמעטער קיין מינקאָוועץ. אין מינקאָוועץ האָב איך אמאָל אָפּגעאָרבעט צוויי יאָר אלס לערער פון שפּראַך און ליטעראַטור אין דער ייִדישער און אין דער אוקראַיִנישער שול. איך האָב ליב באַקומען מיינע פּלעגן צוזאַמען פֿראָוון יאָמטויוִם — דעם 1 מיי, דעם אָקטיאָבער-יאָמטוֹוִ. מיר זייער גוטע מענטשן זיינען דאָס געווען, פֿרייַלעכע באַלעבאָכעס, ערלעכע האַרעפּאַשניקעס. וויִ גרויס איז געווען מײַן צאָרן, ווען איך האָב אין שטעטל קיינעם ניט געטראָפֿן. איין שילערן האָב איך יאָ געפֿונען, די אייניקע פון אלע מיינע הונדערטער שילער — עטלעכ טערק. יעפּעס א דייטשישער אפּיצער האָט איר געהייסן לויפן פון דער גרוב. פּאַרוואָס? ווער קאָן עס וויסן. אין דער גרוב זיינען פֿאַרבליבן די מוטער, די בריידערלעך און שוועסטערלעך, די אלטע באָבע, און זי איז געלאָפֿן... ס׳האָבן זיך געראטעוועט נאָר א פּינקעלע מענטשן, צווישן זיי — דער פֿאַרזיצער פונעם שניידערשן ארטעל בעגדער, מיינער אן אמאָליקער גוטערברודער. זיי זיינען אנטלאָפֿן פון דער גרוב און זיך אויסבאהאלטן אין די וועלדער און אין די נאַענטסטע דערפֿער. אייניקע זיינען אוועק קיין מאַהיליאָוו-פּאָדאָלסק, אין טראַנסניסטריע, צו וועקפאָטער, דער סטאָליער מוישע טערק.

מיר האָבן זיך אופּגעהויבן אפֿן בארג, ניט וויַיט פון מינקאָוועץ, אין בריישן סטעפּ, און די לעבנגעבליבענע האָבן מיר באַווײַזן דריַי גרויסע גרעבער, אין וועלכע ס׳איז געלעגן א צעשאָסן שטעטל.

א צעבראָכענער, מיט טערן אין די אויגן, בין איך געפֿאָרן וויַטער דורך פֿאַרברענטע און פֿארניכטעטע שטעט און שטעטלעך — בין צו מײַן קליינשטערנאָוויץ.

מיינע עלטערן, די שוועסטער, א סאָך פרייַנט האָב איך געטראָפֿן היים אין בלויז, נאָר דאָך לעבעדיק. די רומענישע אָקופּאַנטן און די ייִדישע יודנראטלער האָבן אויסגעטאָן דאָס שטעטל נאקעט, מע האָט אַרויסגעפֿירט פון די שטיבער אלץ, וואָס מעגלעך, פון א קישן ביז א שפּילקעלע. בלויז אדאנק די אַרימקע פּייערס, וועלכע האָבן אופּגעהאלטן די ייִדן מיט א ביסל שפּייז, האָט מען קוים זיך דערהאלטן באם לעבן (אַרויסגיין פּינעם שטעטל, דאָס הייסט פון דער גענט, האָט קיינער ניט געהאָט קיין רעכט).

שטעלט זיך פֿאָר די פּרייד, וואָס האָט אלעמען אַרומגעכאפּט, ווען עס איז געקומען די סאָוועטישע ארמיי! אָבער פונקט דעמלט, ווען דאָס שטעטל האָט באַגעגנט זיינע רעטער, זיינען אָנגעפֿלויגן דייטשישע אעראָפּלאַנען, אָנגעהויבן ווארפן באָמבעס, און ס׳זיינען ווידער געווען קאָרבאָנעס — געהאַרגעט און פֿאַרוווּנדעטע. מיין כאָוור כאָים בארכוי איז בא דער שוב דערהאַרגעט געוואָרן, מיין שוועסטער ראָזע איז פֿאַרוווּנדעט געוואָרן. ווידער א געיאָמער און געשרייען, אָבער דאָס מאָל שוין די לעצטע. די סאָוועטישע ארמיי איז געגאַנגען מיט ניצאָכן אף מיירעוו...

זען איך בין אַנגעקומען אהיים, האָב איך געקויפט מעל און צוקער און אפּיגעבן דעם טאטן דאָס געלט, וואָס איך האָב פארמאָגט. אליין האָב איך נאָר אומגעקערט צוריק אין מײַן טייל.

צו יענער צײַט האָבן שוין אַנגעהויבן אַנקומען פאַכאַראַנקעס וועגן מײַנע ראָסלייט, וועלכע זײַנען געפאלן אפן פראָנט. ס׳איז אומגעקומען מײַן שווע-גער, וואָס האָט געהאט אַ גרויסע קליינע קינדער. דאָס מאָן הערשל פלאַץ, און זי איז געבליבן מיט דריי קליינע קינדער. נעפאלן בלעכערס זון, מוישע דראַליוק, וועלוול קירזשנערס זון, מוישע טערק, מיכל דעם קאָוואלס זון, גוייד רויכבוך, ייצכאַק דעם שניידערס זון, כאים דראַליק, די אלטע קאַמסאַמאַלצעס פון די צוואנציקער יאָרן כאסקל מיאס-קאָווסקי, פערץ נייַמאַן, יאנקל וויווינצאָוו און א סאך אנדערע. איך פאָר אפן פראָנט אין מײַן טייל מיט א צעבראָכן הארץ און מיט איין געדאנק — נ׳ט שוגעזוין דאָס אייגענע לעבן.

מײַן טייל האָט זיך געפינען הינטער מינסק. סגייען זייער שווערע שלאכטן. איך באקום א בריוו פון מײַן ווײַבס א כאווערטע, אויך אַן אָפּיצערס א ווײַב, פֿאַסקורע וואלענטינא איוואַנאָוונא. זי שרײַבט מיר, אז מײַן גיטל מיטן קינד מיעסשקע זײַנען אומגעקומען אין מאַזדאָק. מיט גיטלען האָבן מיר צוזאַמען אין 1937 פאַרענדיקט דעם לייטעראַרישן פאקולטעט פונעם אַדעסער פעדינסטיטוט. מיר האָבן כאטנע געהאט און געפאַרן צוזאמען ארבעטן קיין ניקאָלאַיעוו. אין 1940, בייס איך בין אַנגעקומען אין דער ראַסטאָוער קעגנ-נאָגען-שול, איז זי אריבערגעפאָרן צו מיר קיין ראַסטאָוו און האָט זיך אײַנ-גערעדט אין א שול אף ארבעט. אין סאָף יול 1941 האָט זי ארויסבאגלייט מיך אפן פראָנט. זי איז דעמלט שוין געווען אין פינפטן כוידעש. גיי זײַ א נאָר, אז איך אפן פראָנט וועל בלײַבן לעבן, זאָל זײַן אן אינוואַליד, אָן אן אויג, מיט א קרומען פוס, און זי אין הינטערלאנד וועט אומקומען!

אין געווען איז דאָס אזוי, שרײַבט מיר די כאווערטע פראָסקורע. פון ראַסטאָוו האָט מײַן גיטלע זיך עוואקויִרט און איז די גאנצע צײַט מיטגעפאָרן מיט דער מיליטער-שול. אין מאַזדאָק, ווײַט פונעם פראָנט, האָט זי זיך שוין אײַנגעאַרדנט, מיינענדיק, אז אהער וועלן די דײַטשן ניט דערגרייכן. צו איר זײַנען אריבערגעפאָרן נאָך צווייַ שוועסטער, עוואקויִרטע פון שעפּעטאָווקע און ניקאָלייעוו. אין א צײַט ארום האָט אָבער דער פראָנט זיך דערנעענטערט צו מאַזדאָק, און זיי האָבן ניט באוויזן זיך ווײַטער צו עוואקויִרן. די היטלעראָווצעס האָבן פארכאפט די שטאָט אינגאנצן אף צוויי וואָכן, נאָר זיי האָבן באוויזן דורכפירן די עקזעקוציע און פארניכטן אלע ייִדן, און צווישן זיי אויך מײַן גיטלען מיטן קינד און מיט אירע שוועסטער.

דעם קלאַפ איז שווער געווען איבערצוטראָגן. נאָר ס׳איז מילכאָמע, מע דארף זיך שטארקן, און איך בין דאָך א קאַמאנדיר פון א קעגנטאנקען-בא-טאריי...

מיר זײַנען געגאנגען אף מיטינגען, באפרײַט ווײַסרוסלאנד, פאַרסירט דעם ניעמאן, ארויסגעטריבן דעם דײַטש פון ליטע. אונדזער 95-טער אינפאנטעריע-

פאַלק, די 31-טע גוואַרדייִשע דיוויזיע פון דער 11-טער גוואַרדייִשער ארמיי זײַנען די ערשטע איבערגעגאַנגען די גרענעץ פון מיזרעך-פרײַסן, אַנגעגריפן אף קעניגסבערג, פּילאו, דאנציג, זיך פאַרייניקט מיט דאַקאַוואוסקיס גוואַרדייִשע ארמייען.

— מעלאָכע איז מעלוכע, — פלעגט מײַן טאטע מיר טײַנען. — א באַמעלאָכע איז קיינמאָל ניט קיין נאָגיד, אָבער פון קיין הונגער שטאַרבט קיין באַלמעלאָכע אויך ניט, סײַדן אזא הולטײַ אַדער פּיליאק, וואָס וויל ביכלאך ניט ארבעטן. בא דער סאָוועטנמאכט דארף יעדעס קינד זיך טאקע אויסלערנען א מעלאָכע.

אזוי האָט ער מיט מיר געטײַנעט, אזוי האָבן אלע באַלמאָלאָכעס אײַנגעטײַנעט מיט זייערע קינדער. און דאָס זײַנען געווען ניט קיין פּוסטע רייד. געדענקט און געטאָן.

דער שוסטער מאַרדכע סאפאָזשניק האָט זײַנע זין געלערנט שוסטערײַ, און דאָס האָט זיי ניט געשטערט שפּעטער צו ווערן מעדיקער. אוראָם און סראָליק זײַנען איצט כירורגן אין ויניצע, אראָן און זײַן שוועסטער שעוועלע זײַנען טעראפּעוטן, ווינען טאקע אין קליין-טשערנאָוויץ און ארבעטן אין דעם שטעטלדיקן שפּיטאָל. פרידל גלעזער האָט געלערנט זײַנע זין גלעזערײַ און סטאָליערײַ, נאָר זיי זײַנען שפּעטער געוואָרן אינזשעניערן, וועגן יאנקל דעם פישערס זין איז געווען אין „סאָוועטיש הײַמלאנד" א דערצײלונג — זיי ווינען אין קעשענעוו און זײַנען אינזשעניערן. יאָסל צוקערניק האָט געוואָלט מאכן זײַן אייניקן בענאָק — פישלען — אויך פאר א צוקערניק, נאָר די ראטנמאכט האָט דאפקא געמאכט פון אים א בארימטן דאָקטער.

באַנע טערק, דער קאָוועל, האָט געלערנט זײַן זון מוישע שמידערײַ, און שמוליק בוכהאלטער (אזא פאמיליע) דער בלעכער, זײַן זון מוניע — בלעכערײַ, נאָר ביידע זײַנען זיי געוואָרן בוכהאלטערס, גאנץ פּײַנע בוכהאלטערס. אָט די ביידע מײַנע כאווירים זײַנען אומגעקומען אפן פראָנט הינטער יאס. מוישע ווינאקור האָט געוואָלט, אז זײַן זון יודל זאָל אויך זײַן, ווי ער אליין, א בעקער. יאנקל דראליוק, דער קירזשנער, האָט געמיינט, אז זײַן זון וועל־וועלע וועט יארשענען דעם טאטנס פאך. נאָר ביידע יאטן האָבן פארענדיקט דעם קיעווער שפּײַז-אינסטיטוט און זײַנען געוואָרן ספּעציאליסטן פון דער צוקער-אינדוסטריע: יודל ארבעט איצט אין קאמענץ-פּאָדאָלסק און וועלוול אין טאלין. בעקיצער, פונעם גאנצן שטעטל זײַנען בא היינטיקן טאָג געבליבן עפשער פינף-זעקס באלמעלאָכעס, קינדער פון מײַן דאָר, און דאָס קאָן באטרעפן איין פראָצענט. 99 פראָצענט זײַנען אדאנק דער ראטנמאכט געוואָרן אינזשעניערן, דאָקטוירים, קוואליפיצירטע ארבעטער, לערער, מיליטערלײַט, אגראָנאָמען, זיי ארבעטן אין פיל געביטן פון אונדזער פאָלקסווירטשאפט, ווינען אין פארשיידענע שטעט פון אונדזער היימלאנד און האָבן דורכגעמאכט דעם זעלבן אָדער קימאט דעם זעלבן לעבנסוועג, ווי איך.

אָט אִיז עֶר — מײַן לעבנסוועג.

אין שטעטל האָב איך זיך געלערנט אין דער ייִדישער פּריאַריקער, דער-נאָך אין דער אוקראַיִנישער זיבניאַריקער שול אין בּאַריווקע, 8—9 קילאָמע-טער פון קליין-טשערנאָוויץ (ביז 1929 איז בא אונדז קיין זיבניאַריקע שול נאָר ניט געווען, איצט זײַנען פֿאראן צוויי מיטלשולן).

נאָר דעם, ווי איך האָב פֿארענדיקט די שול, האָבן מײַנע עלטערן בא-שטימט, איך זאָל פֿאָרן קיין אַדעס און אָנקומען ארבעטן אין דער אַדעסער היטל-פֿאבריק אַף לאָזאָווסקים נאָמען. אין יענער צײַט האָבן שוין דאָרט גע-ארבעט מײַנע לאנדסלײַט בענין בּאַראָווסקי, ליפּע דראַליוק און מוישע דרא-ליוק, אויך קירזשנער-ייִנגלער. ביכלאַל זײַנען אין אַדעס געווען א סאָך אונד-זערע לאנדסלײַט. אין דער שניידער-פֿאבריק אַף וואַראָווסקים נאָמען האָבן געאַרבעט אבלע גרופּען און זײַן פּרוי כייַציע.

דער טאָטע האָט מיר געגעבן אפֿן וועג פּינף רובל, די מאַמע האָט צו-געלייגט נאָך א דרייַערל. אקוראט זײַנען דעמלט די שילער פון אונדזער שול געפֿאָרן קיין אַדעס אף אן עקסקורסיע, און איר אָנפֿירער, דער לערער פון געשיכטע אנטאָנאָוו טש, האָט אויך מיך אייַנגעשלאָסן אין דער גרופּע. אזוי-ארום, האָב איך געהאט א געלעגנהייט נאָך פֿארן אָנקומען אף ארבעט זיך צו באקאָנען מיט דער שיינער שטאָט, מיט אירע טעאטערן, מוזייען, מיטן שווארצן יאָם, מיט די סעדער און פֿארקן, סטאדיאָנען און באסיינען.

ניט אלץ, געווייַנלעך, איז געווען אזוי פֿאַשעט. קעדיי אָנקומען אין דער היטל-פֿאבריק, האָט מען געדארפט פּריער זיך שטעלן אפֿן דיסקאָנט אין דער ארבעטער-בירזשע. ס׳איז אין יענע יאָרן נאָך געווען א בירזשע. מע האָט מיך דאָרט פֿארשריבן אין רעזערוו, אָבער צום אלעם ערשטן האָט מען מיך געשיקט ארבעטן אף א פּיר-פּינף וואָכן אין א סאָווירט פון אַדעסער געגנט: ס׳איז געווען די צײַט פון שניט, און מע האָט באדארפט וואָס גיכער אראָפּ-נעמען די גערעטעניש. מיך האָט די ארבעט אין פעלד ניט געשראָקן, מאכ-מע אלע דרײַ יאָר אין בּאַריווקע, אין דער זיבניאַריקער שול, פלעגן מיר, ש׳לער, א גאנצן זומער, אין די גרעסטע היצן, העלפֿן דעם סאָווירט אראָפּ-נעמען די גערעטעניש פון ברויט, קאָרטאָפֿל, קוקורוזע, בורעקעס.

און אָט בין איך שוין אין דער היטל-פֿאבריק. די ארבעט איז ביכלאל מיר געווען צום הארצן. איך האָב געקענט אלע פּראָצעסן, און אויספּילן איין מיר געווען צום הארצן. איך האָב געקענט אלע פּראָצעסן, און אויספּילן איין פּראָצעס איז אוואדע געווען גרינגער, ווי באם טאטן אופנייַען א היטל פון אָנהייב ביזן סאָף. דער פֿארדינסט איז געווען ניט קיין שלעכטער. צו ווינ-טער-צו האָב איך שוין פֿאר מײַן אייגן געלט געקויפט א קאָסטיום, א מאנטל, גוטע שיך, און איך בין געווארן א גאנצער „קאוואלער".

ס׳איז געווען בא אונדז אין דער פֿאבריק א גרויסע קאָמיוגישע אָרגאני-זאציע. מיר האָבן זיך געלערנט אין פֿאָליטשולן, אַרויסגעלאָזט וואנט-צײַטונ-גען, באזוכט קינאָ און טעאטער. אינטערעסאנט איז געווען צו פֿארברענגען די אָוונטן אין ייִדישן קולטור-הויז. איך פלעג ניט דורכלאָזן קיין איין באגע-

געניש מיט שרייבער, ארטיסטן, בין איך געווארן אן אפטער באזוכער פון דער ביבליאטעק באם קולטור-הויז.

אונדזער קאמיגישע ארגאניזאציע האט געהאלטן שעפטום איבער דער 31-טער אדעסער יידישער מיטלשול. מיך און נאך עטלעכע יונגע ארבעטער האט מען אויסגעטיילט אלס פיאנער-וואזשאטעס אין אט דער שיל. מיר פלעגן ארגאניזירן ליטעראריש אונטן, דיסקוסיעס, קינסטלערישע זעלבסטטעטיקייט. שפעטער, אין 1937, בייס דער פעדאגאגישער פראקטיק, איז מיין ערשטער לימעד פין ליטעראטור געווען טאקע אין דער דאזיקער שול.

צו אונדז אין פאבריק פלעגן אפט קומען פארשטייער פון טעכניקומען אין אינסטיטוטן און אינלאדן די יוגנט זיך לערנען אף צוגרייטונגס-קורסן אדער אין ארבפאק, אין אין א פאר יאר ארום האט דער קאמיוג פארגעלייגט אייך מיר זיך גיין לערנען אף די צוגרייטונגס-קורסן באם פעדאגאגישן אינסטיטוט. איך האב א יאר צייט באזוכט די אונט-קורסן און דערנאך אנגעקומען זיך לערנען אפן ליטערארישן פאקולטעט פונעם יידישן סעקטאר.

דער פארמילכאמע-פערציד בא אונדז אין לאנד איז געווען א צייט פון אינפלאציע, פין פרוכטבארער מי. און אט זיינען געקומען די פאשיסטן, גענומען דערטרינקען אין בלוט אלץ, וואס מיר האבן דערארבערט פאר די יארן פין סאוועטנמאכט. האבן מיר געקאנט אזוינס דערלאזן? מיר האבן געשווירן ניט שאנעווען דאס לעבן, ווען עס גייט א רייד וועגן דער פריהייט און אומאפהענגיקייט פון אונדזער היימלאנד. אזוי האט מען אונדז דערצויגן אין שיל, אין פיאנערן-אטריאד, אין קאמיוג, אין אינסטיטוט. אזוי האט אונדז דערציגן אונדזער געזעלשאפט. אנדערש האט ניט געקאנט זיין. אנדערש וואלט אונדזער לעבן קיין לעבן ניט געווען און ס'וואלט קיין שום זין ניט געהאט.

אין פעריאד פון אוגוסט 1942 ביז פעוראל 1943, זייענדיק אין אבארגע לעבן סימגישע, הינטער זשיזדרע, האב איך מיט מיין קעגנטאנקען-באמרייע פארניכטעט עלף דזאטן און זעקס קויבנווארפער-פונקטן. איך מיט מיינע כעורע פלעגן באנאכט, אין דער פינצטער, אונטערפירן אונדזער האר-מאט ביז צו פיר-פינף הונדערט מעטער פונעם סויעס דזאט, און ווי נאר ס'האט אנגעהייבן שאריען אף טאג און מע האט שוין געקאנט זען די אמברא-זורע, האבן מיר אין געציילטע סעקונדעס אויסגעשאסן די סנאריאדן און צו-ריק זיך אפגעציגן אין טראנשיי, מיר האבן אזוי שנעל פארניכטעט דעם סוי-נעס קויבנווארפער און די פאשיסטישע סאלדאטן, וועלכע האבן אים באדינט, אז דער קעגנער האט ניט באוויזן אונדז צו באמערקן. אין עטלעכע מינוט ארום האבן די דייטשן, געווינלעך, געענטפערט מיט פייער, נאר אונדז האט דאס שוין ניט געקימערט. מיר זיינען געזעסן אין א גוט באשיצטער זעמליאנקע.

אין דער פראנט-צייטונג „פאר אונדזער היימלאנד" האב איך וועגן דעם אפגעדרוקט אן ארטיקל און דערציילט פראקטיש, באגלייט מיט סכעמעס,

חיאזי צוגרייטן און דורכפירן אזעלכע אפעראציעס אין פארשיידענע אומ-
שטענדן. מיין ארטיקל האט אויסגענומען בא די ארטילעריסטן.

דעם 23 פעברואר 1943 זיצנען מיר איבערגעגאנגען אין אנגריף. דאס
איז געווען אין ראיאן פון דעם דארף שיראקאווא. מיין באטארייע האט פאר-
ניכטעט פיר דזשטן, צוויי קוילנווארפער-פונקטן. אין אנגריף האב איך מיט
מיין באטארייע פארנומען דאס דארף באדע, פארניכטעט דעם גארניזאן און
א לעגנטאנקעז-הארמאט.

אין שלאכט פאר די דערפער קרעסטיאנסקאיא גארא און ווערכניע אש-
קאווא האבן מיר אפגעשלאגן פיר אטאקעס. אפן פעלד זיצנען געבליבן ליגן
בא הונדערטן דייטשישע סאלדאטן און פיר אפיצערן.

ביים איך זיך און שרייב אט די שורעס, איז צו מיר אף די קני ארוף
מיין דרייאריק אייניקל אליאשקע, מיך ארומגענומען מיט זיצנע וויסע פוכקע
העמטלעך. ער קושט מיין פארמאכט אויסגערונען לינק אויג און פרעגט:

— זיידעניו, פארוואס איז דאס אויג פארמאכט?

איך מוז אים דערציילן, אז דאס האבן מיר די פאשיסטן אויסגעשלאגן
אן אויג אף דער מילכאמע. ער רייסט זיך ארויס פון מיינע ארעמס. כאפט
דעם קינדערשן אווטאמאט און שרייט אויס:

— איך וועל אלע פאשיסטן פאר דיר און פאר דיין אויג צעשיסן!

און אין טראכט דערבייַ, אז עס איז קעדיי געווען צו בלייבן אן אינוא-
ליד, אבי די קינדער און אייניקלעך זאלן שוין מער ניט וויסן פין קיין פא-
שיסטן און פון קיין מילכאמע. וועד ס׳האט ניט איבערגעלעבט די שרעקלעכע
מילכאמע און האט ניט געזען אלץ מיט זיצנע אייגענע אויגן, קען ניט פאר-
שטיין, וויי טייער עס איז יעדעס יאר, יעדער טאג און יעדע שאַ אן שיסערייַ,
אן מורע פארן מארגנדיקן טאג — דאס, וואס מיר לעבן שוין דעם פערטן
צענדליק יאר אונטער א בלויען ריינעם הימל.

דאס הארץ פלעגט צעריסן וועדן אף שטיקער, וועז עס זיצנען געפאלן
אפן שלאכטפעלד כאווירים. יעדע אטאקע פלעגט קאסטן פיל לעבנס.

הינטער וויטעבסק, אין 1944, זיצנען מיר, א גרופע אפיצערן, געגאנגען
אף א רעקאגנאסצירונג פון דעם ארט, וווּ עס שטייט אונדז פאר אנצו-
גרייפן. איך בין געווען דער קאמאנדיר פון א שווערער ארטילעריע-באטא-
רייע. קעדיי אנקומען אין די טראנשייען אף דער פאדערליניע, האבן מיר גע-
דארפט דוכגיין א טאל, וועלכן די סאלדאטן פלעגן אנרופן „טאל פון טויט".
דייטשישע סנייפערס האבן דא באטאג קיינעם ניט דורכגעלאזט. אבער גיין
דארף מען, די אופגאבע מוז מען אויספילן. אזוי אייניקווייז — וווּ געלאפן,
וווּ געפויזעט — האבן מיר זיך דערשלאגן צו דער פאדערשטער ליניע. מיר
האבן אלץ, ווי ס׳געהער צו זיין, אפגעטאן און אנגעהויבן זיך אומצוקריכן צו
די ארטילעריע פאזיציעס. און אזוי ווי מיר פויזען אף צוריק, האט אויסשפרונג

פּינעם 64-טן אַרטיל׳עריע-פּאָלק און אים דערהאַרגעט אפּן אָרט. מיר האָבן
זיך טיף איינגעגראָבן אין שניי און מער פון א שאָ זיך ניט גערירט פון אָרט.
דער אומגעקומענער איז געווען א יונגער קאָפּיטאַן, א יידישער באַכער פון א
יאָר 22—23. צום באדויערן, געדענק איך ניט זײַן נאָמען און פאַמיליע. איך
וויס נאָר, אז ער איז פון ווײַסרוסלאַנד, פון ויטעבסק, — דער שטאָט, אף
וועלכער מיר האָבן אף מאָרגן געדארפט אַנגרײַפן. דער 64-טער אַרטיל׳ערי-
שער פּאָלק — דאָס איז דער זעלבער, וואָס עמאנוּיל קאָזאקעוויטש האָט בא-
שריבן אין זײַן ראָמאַן „פּריל׳ינג אפּן אָדער". דער פּאָלק האָט זיך אויסגע-
צייכנט אין די שלאכטן הינטער מאָסקווע, אפּן וואָלאָקאָלאמסקער שאָסיי,
אין דער דאָזיקער קאָפּיטאַן, דער שעף פון דער פּאָלק-אויסשפּירונג, האָט אין
די שלאכטן באוויזן פּיל מוט. בייס מיר האָבן אים געבראכט צו קוואַרע, האָט
דער קאָמאַנדיר פון דער 31-טער גווארדייישער דיוויזיע געווינט, פארשטעלן
זיך זיך דאָס פּאָנעם מיט די הענט. מיר האָבן געשווירן נעמען נעקאָמע.
איך האָב געקענט נאָר א סאך אזעלכע יידישע סאָלדאטן און קאָמאַנדירן —
ארטיל׳עריסטן, טאנקיסטן, פּליִער. קיינער פון אונדז האָט ניט געטראכט וועגן
לאנד.

אונדזער דיוויזיע, און בעסויכעם אויך מײַן באטאריע, האָט איינגענומען
ויטעבסק און אַרשע. די סאָוועטישע ארמיי האָט באפרײַט מינסק, גאנץ
ווײַסרוסלאַנד און איז געגאנגען ווײַטער אף מיַרעוו, צו דער גרענעץ מיט
מיזרעך-פרײַסן.

מער פון א כוידעש זײַנען מיר געשטאנען אין קאָלוואריע. מיר האָבן זיך
ווידער אויסגעפאָרמירט, באקומען פרישע קויכעס און טעכניק, געגרייט זיך
אַנצוגרײַפן אף די מיזרעך-פרײַסישע שוץ-ליניעס.

אינגיכן האָבן מיר דעם באפעל באקומען. א שאָ צייַט האָט געדויערט די
ארטיל׳ערישע צוגרייטונג. אונדזערע קאָטיושעס, וואניושעס און אלע אנדערע
ארטיל׳ערישע טיילן האָבן ניט געזשאלעוועט קיין סנאריאדן. אונדזער פּייַער
ארטיל׳ערישע טיילן האָבן ניט געזשאלעוועט קיין סנאריאדן. אונדזער פּייַער
האָט געטראָפן פינקטלעך אהין, ווּהין מע האָט געדארפט טרעפן. מיר האָבן
דורכגעריסן פיר שוץ-ליניעס און דערפאָלגרייך געגאנגען אלץ ווײַטער און
ווײַטער אף מיַרעוו.

די דײַטשישע כאיאָלעס האָבן געוואָרפן אין קאָנטראטאקעס טויזנטער און
צענדלקער טויזנטער סאָלדאטן און אפּיצערן, הונדערטער טאנקען און אַרא-
פּלאנען, נאָר איינהאלטן און אפּשטעלן אונדזערע קויכעס האָבן זיי ניט גע-
קאָנט. עמעס, מיר האָבן געהאט שווערע פארלוסטן. ס׳איז אומגעקומען דער
שעף פונעם פראָנט, אונדזער באליבטער ארמיי-געניראל, צוויי מאָל העלד
פון סאָוועטנפארבאנד טשערניאכאָווסקי. אף דער ערשטער דײַטשישער שוץ-
ליניע איז געפאלן דער קאָמאַנדיר פון דער ארטיל׳עריע פון אונדזער פּאָלק
מאיאָר אגייעוו. הינטער גומבינען איז אומגעקומען דער קאָמאַנדיר פון אונד-
זער 95-טן פּאָלק פּאָלקאָוויק טשורוסאָוו. אין אָט דער שלאכט בין איך פאר-
וווּנדעט געוואָרן אין לינקן פוס און אין פּאָנעם.

אין צווי כאדאשים ארום, וועז מע האָט מיך צייטווייליק אויסגעשריבן אין זאפאס. זיינען אונדזערע טיילן שוין צוגעגאנגען צו קעניגסבערג. דאָ האָט מען אף עטלעכע טעג זיך אפגעשטעלט, קעדיי זיך אנעמען מיט קייכעס. כע האָט מיר צוגעזיגנט דעם טיטל קאפיטאן און געגעבן מיר אורלויב. איך האָב נאכאמאל באזוכט מיינע עלטערן און מיין שטעטעלע קליין-טשערנאָוויץ.

אין מארט 1944 האָב איך זיך אומגעקערט אין דער 31-טער דיוויזיע. דער שעף פון דער ארטילעריע האָט מיך ווידער געשיקט אלס קאָמאנדיר פון א שווערער גאוביצע-באטארייע אין דריטן דיוויזיאָן פונעם 54-טן גווארדייישן ארטילעריש פאָלק.

אין אפריל, נאָך שווערע און בלוטיקע שלאכטן, האָבן מיר פארנומען קעניגסבערג און גלייך נאָך דעם — די שטאָט און דעם פאָרט פּילאו, פאָרט דעם קאנאל און אוועק אף דאנציג, ווו מיר האָבן זיך געדארפט פארייניקן מיט די טיילן פונעם געזעראל ראָקאָסאָווסקי די דייטשן האָבן זיך געקלאמערט פאר יעדן קלאפטער ערד, נאָר די מילכאמע האָבן זיי פארשפילט. קיין שום קויער אין דער וועלט האָט אונדז שוין ניט געקענט אָפשטעלן אפן וועג צום ענדגילטיקן זיג.

דעם 9 מיי 1945 האָבן מיר ארויסגעלאָזט די לעצטע קויל — שוין אינדערלופטן. דאָס איז געווען אונדזער סאלויט דעם ניצאָכן.

דער שעף פון דער ארטילעריע פון אונדזער 31-טער גווארדייישער דיוויזיע פאָלקאָווניק פאָליאנצעוו איז נאָכן זיג געווארן שעף פון דער ארטילעריע פונעם 36-טן גווארדייישן קאָרפוס. דער שטאב האָט זיך געפונען אינעם ראיאָן פון אינסטינבורג אין מיזרעך-פרייסן (איצט טשערניאכאָווסק). דער פאָלקאָווניק פאָליאנצעוו האָט מיך גוט געקענט. אין יון 1945 האָט ער מיך ארויסגערופן צו זיך אין שטאב און פאָרגעלייגט, איך זאָל נעמען אף זיך די קאָמאנדשאפט איבער זיין שטאב-באטארייע. איך האָב דעם פארשלאָג אָנגענומען, און אלס קאָמאנדיר פון אָט דער באטארייע האָב איך אָפגעדינט בין דעקאבער 1945. די לעצטע פאָר כאדאָשים האָב איך זיך געפילט ניט אינגאנצן גוט. ס׳האָט זיך געלאָזט פילן די גאנצע דורכגעלעבטע מילכאמע. די קאָמאנדשאפט האָט מיך אָפגעלאָזט אף א קורצער צייט אהיים, קיין קליין-טשערנאָוויץ. מיט מיר איז מיטגעפארן מיין סטארשינא סאשע. איך האָב געבעטן כאסענע צו האָבן מיט מיין שוועסטער כייקעלעם מאנס א שווער א מיין כאסענע צו האָבן מיט מיין שוועסטער כייקעלעם מאנס א שוועסטער. די מייסע דערפון איז געווען אזא. בייס איך בין געווען דאָס צווייטע מאָל אין אורלויב אין קליין-טשערנאָוויץ, האָב איך באשטימט באזוכן שאראָד, זיך זען מיט מיין שוואָגער הערשל פלאצס עלטערן און מיט זיין שוועסטער סאָניע פלאץ. דער שוואָגער איז געהארגעט געווארן אפן פראָנט נאָך אין 1941, און די מישפאכע האָט איבערגעלעבט די פינצטערע אקופאציע. טראכט איך: לאָמיר אראָפפארן זיך זען מיט זיי, זאָגן א פאָר ווארעמע ווערטער, זיי זאָלן זיך ניט פילן אזוי עלנט. בעשאסמייסע איז סאָניע אויסגע-

ויאקסן אין געוואַרן א שיין קאַלע-מיידל. קיין ייִנגלעך זייַנען נאָך אין די שטעטלעך ניט געווען, אלע האָבן זיך געפונען אף די פראַנטן. און כאָטש איך בין עלטער געווען פון סאָניען אף עטלעכע יאָר אין בין שוין געווען א באוויבטער (זי האָט מיין גיטעלען גוט געקענט נאָך פאר דער מילכאָמע), האָט זי איינגעשטימט באלד זיך מיט מיר צעשרייבן און כאסענע האָבן.

דאָס האַרץ איז בא מיר דעמלט נאָך געווען שטארק פארשטיינערט פון גיטעלעס טויט, איך האָב ניט געהאלטן בא כאסענע האָבן, כאָטש סאָניע איז מיר געווען געפעלן. האָב איך געזאָגט אירע עלטערן, אז אין עטלעכע טעג אריס פאָר איך אף צוריק אפן פראָנט, וווּ עס שטייען פאָר זייער שווערע שלאכטן הינטער קעניגסבערג, און ס׳זייַנען פאראן ווינציק שאנסן זיך אומ-קערן צוריק א לעבעדיקער. נאָר אויב ס׳וועט מיר אַפגליקן צו בלייבן לעבן, וועל איך קומען און כאסענע האָבן פאר סאָניען.

אין איך האָב געהאלטן וואָרט. דארף זיך אַבער טרעפן אין וועג אזא צאָ-רע. קיין קליין-טשערנאָוויץ בין איך געקומען אינגאנצן א קראנקער, און די דאָקטוירים האָבן געזאָגט, אז מע דארף אומבאדינגט מאכן אן אָפּעראציע. פין מאָלעוו האָט זיך געיאוועט א פּראָפעסאָר און אָפּגעפירט מיך צו זיך אין שפיטאָל. ער מאכט מיר די אָפּעראציע, נאָר עס ווערט בא מיר אן אלגעמיי-נער סעפסיס. קיין פעניציליז איז נאָך דעמלט ניט געווען, אַדער ער איז שוין יאָ ערגער געווען, נאָר ניט אין מאָלעוו. בעקיצער, איך בין שוין קימאט אף ׳ענער-וועלט. מיינע עלטערן, די שוועסטער און פרייַנט רייַסן קוואָרים: סטייַנש, דורכגעגאנגען אזא מילכאָמע, זיך אומגעקערט א לעבעדיקער — און איצט קומט דער טויט. איך לייג עטלעכע כאדאָשים אָן באָווסטזיין. מיין סטאָרשינא פאָרט אוועק קיין אינסטינבורג און קומט צוריק מיט א פּיטיאָווקע פאר מיר קיין סאקי, אף קוראָרט. דער פּאָלקאָווניק פּאָליאנצעוו האָט מיר צוגעשיקט די פּיטיאָווקע, איך זאָל וואָס גיכער זיך אויסהיילן און קומען אין טייל, מע ווארט אף מיר. נאָר וער פאָרן און וואָס פאָרן, אז איך קאָן פון בעט ניט אראָפגיין. אלע אייוורים, וווּ איך בין געווען פארווונדעט, זייַנען אַנגע-רירט. דאָס לינקע אויג איז אינגאנצן אויסגערונען, אין לינקן פיס האָב איך גרויסע וווייטעקן.

סאָניע קומט קיין מאָלעוו צו מיר אין שפיטאָל, גיט א קוק אף דעם שיי-נעם כאָסן, וואָס ליגט א האלב-טויטער צו בעט, און ווערט דערשיטערט. פונדעסטוועגן רעדט זי מיר אויס דאָס האַרץ:

— זאָרג זיך ניט, וועסט, אימירצעשעם, געזונט ווערן, און אלץ וועט זיין גוט.

מע האָט מיך איבערגעפירט אין א מיליטערישן שפיטאָל, טאקע דאָרט, אין מאָלעוו, דעם פּוס אריינגעלייגט אין גיפּס, און אין א כוידעש ארום איז מיר געווארן עטוואָס גרינגער. דאן האָט מען מיך איבערגעפירט קיין קאָמע-נעץ-פּאָדאָלסק. אין עטלעכע כאדאָשים ארום האָט מען מיך פון דער ארמיי דעמאָביליזירט און אוועקגעלייגט אין א קיעווער שפיטאָל פאר אינוואַלידן פון דער פּאָטערלענדישער מילכאָמע. די קאָמיסיע פון דאָקטוירים האָט מיר גע-

געבן די ערשטע אינוואַלידן-גרופּע און מיר באשטימט א פּענסיע פון 1020 רובל אין אלטן געלט. אזוי בין איך אַפּגעלעגן אין די שפּיטאַלן דרײַ יאָר — פון אָנהייב 1946 biz סאָף 1948.

אין מארט 1948 איז סאָניע געווען בא מיר אין שפּיטאַל. די דאָקטוירים האָבן איר געזאָגט, אז בא מיר איז טובערקוליאָז פון די ביינער. זי איז געווען ינג, דאָס לעבן האָט זיך געדארפט בא איר ערשט אָנהייבן, און ווי נאָר זי איז געקומען אהיים קיין שארגאָראָד, האָט זי מיר אָנגעשריבן א בריוו: „איך האָב געמיינט געפינען מיט דיר גליק, נאָר ס'איז, ווײַזט אויס, ניט באשערט..“

וואָס האָב איך געקאָנט טאָן? בא זיך האָב איך געטראכט, אז זי איז אוועדע גערעכט. פאָרט א מיידל, פארוואָס קומט איר צו נעמען אף זיך אזא אָבזיך? איך בין איר אין הארצן מיכל געווען. ביז היינט באגעגענען מיר זיך אין זיינען פארבליבן פרײַנט. זי האָט שוין איצט צוויי שיינע מיידלער. צוריק מיט א יאָר האָט די עלטערע טאָכטער אירע שוין אויך כאסענע געהאט און חוינט אין קיעוו.

מיר האָט מען אין שפּיטאַל אין אוגוסט 1948 געגעבן א פּיטיאָוקע קיין מאקי, אפן קוראָרט. אין א כוידעש ארום האָב איך אוועקגעוואָרפן די קוליעס, אז מיט א שטעקעלע אין דער האנט גיי איך ארום אף דער לעבעדיקער וועלט ביז היינטיקן טאָג, האלעוויי אף ווייטער ניט ערגער.

נאָכן אקטיאבער-יאָמטעוו, אין זעלבן 1948, בין איך איבערגעפאָרן קיין קיעוו מיטן געדאנק זיך איינאָרדענען אף ארבעט און בלײַבן דאָרט ווינען, קעדיי זײַן אונטערן אופזיכט פון די דאָקטוירים (עס האָבן מיך געהיילט דער אַרטאָפּעד פּראָפעסאָר באניטש און דער דאָצענט, שוין איצט אויך א פּראָפעסאָר, קיצענאק). אָפּגעשטעלט האָב איך זיך אין קיעוו בא מײַן לאנדסמאן אין כאוער בעניע באָראָווסקי, מיט וועלכן מיר האָבן צוזאמען געארבעט אין אָדעס אף דער היטל-פאבריק. נאָר אין 1944 האָט מען אים אלס אינוואַליד דעמאָביליזירט פון דער ארמיי, און ער האָט זיך באזעצט אין קיעוו. זײַן ווײַב איז געשטאָרבן בייס דער מילכאָמע, און ס'זײַנען געבליבן צוויי קינדער — אוראָם און סאָניע. פון דער עוואקואציע האָט זיך אומגעקערט בוזי מיאסקאָווסקע, דאָס ווײַב פּ'נעם דירעקטאָר פון דער טשערנאָוויצער טריקאָטאזשפאבריק כאצקל מיאסקאָווסקי, וועלכער איז געהארגעט געוואָרן אפן פראָנט אין די ערשטע כאדאָשים פון דער מילכאָמע. בוזי איז פארבליבן מיט א מיידעלע, אויך סאָניע, דאָס יינגעלע איז בא איר געשטאָרבן אין דער עוואקואציע. בעניע מיט בוזין האָבן כאסענע געהאט און געווינט אין קיעוו.

אין עטלעכע טעג ארום האָט מיך א כאוער באקאָנט מיט א מיידל — צ'ליע דודניק, איר פאָטער, מאָרדכע, א קאָמוניסט, איז פארבליבן אין קיעוו אין דער קעגנלופטשוץ און איז אריינגעפאלן צו די דײַטשן אין די הענט, זיי האָבן אים אינעם לאגער צעשאָסן. דאָס ווײַב כאנע מיט צוויי קינדער האָט ער באוויזן עוואקוירן. מיר זײַנען זיך מיט צ'ליען געפעלן געוואָרן, און דעם

5 דעקאבער האָבן מיר זיך צעשריבן און כאסענע געהאט. אין צוויי יאָר ארום, אייב מיר וועלן דערלעבן, וועלן מיר פראווען די זילבערנע כאסענע.

מיר האָבן דערציגן צוויי זין — מאריקן און ליאָניען. מאריק האָט פאר-ענדיקט דעם פּאָליטעכנישן אינסטיטוט און ארבעט אלס אינזשעניער אף א זאוואָד אין קאָטאָווסקי. די פרוי זיינע האָט געענדיקט אן אוניווערסיטעט, דעם כימישן פאקולטעט, און איז א פּראוואלטערן פון א לאבאָראטאָריע אף א כי-מישן פאקולטעט, און איז א פּראוואלטערן פון א לאבאָראטאָריע אף א כימישן זאוואָד, אויך אין קאָטאָווסק. פּאראיאָרן האָט מען מאריקן גענומען אף א יאָר דינען אין ארמיי. ער איז שוין א סערזשאנט. די קאָמאנדשאפט איז מיט אים געווען צופריידן. דערווייל האָבן מיר דאָס אייניקל אליאָשען גענומען צו זיך קיין קיעוו און קליבן פון אים נאכעס, זייער א ווייל יאטעלע.

דער קלענערער, ליאָניע, האָט פּראיאָרן פּזרענדיקט דעם ניעזשינער פעדאגאָגישן אינסטיטוט. ער ארבעט אינעם דאָרף בּראטאָווקע, ניקאָליייעווער געגנט, אלס לערער פון געשיכטע.

איך, כאָטש אן אינוואליד אפן גאנצן לעבן, ארבעט אלע יאָר. די ערשטע צייט — אין אן ארטעל פון אינוואלידן אף פּארשיידענע ארבעטן: א היטלמא-כער אין אטעליע, דערנאָך פּראוואלטער פונעם סקלאד, שפּעטער פון דעם צעך, וואָס נייט ווינטערדיקע אושאנקעס, און פונעם 1960, נאָכן ליקווידירן די ארטעלן, ארבעט איך די גאנצע צייט אין דער היטל-פאבריק אלס קאָנטראָל-מייסטער. עטלעכע יאָר בין איך געווען פּארטאָרג אינעם ניי-צעך, וווּ ס'ארבעטן בא 200 מענטשן. געווען אויך א מיטגליד פון ביוראָ פון דער פאברי-קישער פּארטיי-אָרגאניזאציע און פּארטרעטער פונעם סעקרעטאר פון דער ביוראָ. עטלעכע יאָר האָב איך אָנגעפירט מיט דער פּאָליט-שול, וווּ מיר האָבן דערלערנט די געשיכטע פון אונדזער פּארטיי, לענינס ביאָגראפיע און די מאטעריאלן פון די פּארטיי-צוזאמענפּאָרן. איצט האָט מען מיך אויסגעוויילט אלס פּאָרזיצער פונעם פּראָפּאריינישן צעך-קאָמיטעט. אף דער ארבעט בין איך געשעצט און געאכטעט. איך בין אלע יאָר א שלאָגלער פון קאָמוניסטי-שער מי.

צום הינדערטסטן געבורטסטאָג פון וו. אי. לענינען האָב איך באקומען די לענין-מעדאל. פּראיאָרן האָט מען מיך באלוינט מיט א מעדאל „זיגער אין דער סאָציאליסטישער פּארמעסטונג". איך ווין אין א דרייצימערדיקער דירע באם סאמע ברעג פונעם דניעפּער. אלץ, וואָס מע דארף, איז בא מיר דאָ: א טעלעוויזאָר, אן אייזקעלטער, א וואש-מאשין און אנדערע נייטיקע שטוב-זאכן. אלע זומער רו איך אָפּ מיט מיין פרוי אין די דאָרעמדיקע קוראָרטן. פּו-טיאָווקעס באקום איך אומזיסטע אין געגנטלעכן מיליטער-קאָמיסאריאט און אין דער פּאבריק.

דעם זשורנאל „סאָוועטיש היימלאנד" שרייב איך אויס און לייען פונעם ערשטן נומער אָן. איך באקום די צייטונגען „פּראוודא", „וועטשערני קיעוו", די זשורנאלן „ראבאָטניצא", „זדאָראָוויע", „קאָמוניסט", „יונאָסט" און אנדערע. יעדע פרייע מינוט לייען איך. פּאר די נאָכמילכאָמע-יאָרן בין איך אויסגע-

ויז אין א סאך שטעט פון אונדזער היימלאנד. ניט לאנג צוריק, בעשאס ביהאב אפגערוט אין סאנאטאריע פונעם מאסקווער מיליטער-קריז הינטער טלע, האב איך באזוכט יאסנאיא פאליאנא און ארופגעלייגט לעבעדיקע קוויטן אף לעוו טאלסטאיס קיווער. אין קאניעוו האב איך באזוכט דעם קיווער פון טאראס שעווטשענקאן. איך בין געווען אין באקו און אין נאל-טשיק, אין מינסק און אין ריגע, אין לוואוו, טשערנאוויץ, בעלץ, קאזאן, אי-ליאנאוסק, קימאט אין אלע געגנטלעכע צענטרען און גרויסע שטעט פון מיין אוראינע. אומעטום האב איך א סאך כאווירים און באקאנטע, ייִדן און ניט-ייִדן. אלע לעבן זיי מיט א שיין צופריידן לעבן.

מיינע זיידעס און באבעס, מיינע עלטערן, פעטערס און מומעס, וועגן וועלכע איך האב שוין דא דערציילט, זיינען וויטער פון קליין-טשערנאוויץ אין פון די ארומיקע שטעטלעך אין ערגעץ קיינמאל ניט אריסגעפארן. זיי האבן אין זייער לעבן גארנישט ניט געזען, קיינמאל, פארשטייט זיך, קיין לוראט ניט פארזוכט. זייער לעבן איז באשטאנען פון אפהארעוון דעם טאג און אפשלאפן די נאכט — אויב מע האט נאר געלאזט רויק איבער-שלאפן.

איך בין דער גרעסטער נאגיד אין דער וועלט. אבי געזונט, מיט מיין פרוי און קינדער, מיט אלע פריינט און כאווירים, מיט אלע מענטשן אף דער וועלט — דארף איך מער גארנישט. איך האב א וויב, ציליע מארקאווע, זי זאל מיר זיין ביז הונדערט און צוואנציק. זי היט מיך אפ, ווי איר אויג אין קאפ, איז מיר געטריי און געטריי די קינדער. די קינדער זיינען אויך שוין אף א באשטאנד. מאטעריעל זיינען מיר באזארגט און טראכטן ניט, וואס עס וועט זיין מיט אונדז מארגן. איך ליג נאר באנאכט אמאל און טראכט צו זיך אליין: וואס וואלט געווען פון מיר, ווען ניט די סאוועטנמאכט? וואס וואלט געווען פון אונדזערע אלע בריידער אמכא שער-און-אייזן, ווען ניט לענין, ווען ניט אינדזער קאמוניסטישע פארטיי, ווען ניט אונדזער סאוועטנמאכט? וואס וואלט געווען פון אונדז אלע, ווען, כאלילע, היטלער מיט זיינע מערדער זאל געווען זיגן?

איך שטיי מיר אוף אינדערפרי און גיי אוועק אין פאבריק. אן איר קאן איך ניט לעבן. ס'איז דארט ליכטיק, ריין און היימיש. דער רויש פון די מאשינעס איז פאר מיר די בעסטע סימפאניע. די מענטשן ארום מיר זיינען ליבע געסט אף זייערע סימכעס.

איך געדענק ניט געווי דאס יאר — אין פינף-און-דרייסיקסטן אדער אין זעקס-און-דרייסיקסטן בין איך געקומען אהיים צו אייניעם א שרייבער מיט אן אנגעשריבענער נאוועלע, וועלכע האט געהייסן „כאנוקאס-האבאים". אין שטוב בא אים איז גראד קיינער ניט געווען. ער האט געהאלטן אף די הענט א קליין קינד פון א יאר אנדערהאלבן און געטאן אלץ, עס זאל ניט וויינען.

אויסגעהערט מײַן נאָוועלע, דאכט זיך מיר, גאנץ אופמערקזאם, האָט דער שרײַבער געפּאסקנט, אז זי טויג ניט — צו רוי און האָט קיין ווערט ניט. שרײַבט בעסער אַן, — האָט ער געזאָגט, — אַט וועגן אזא קינד, וויאזוי ס׳איז שיין, וויאזוי ס׳איז טײַער"...

מיך אָבער האָט דעמלט געמוטשעט עפּעס גרעסערס. אין מײַן נאָוועלע האָט זיך געריידט וועגן דעם, וויאזוי די אַרעמע באַלמעלאָכעס, מײַנע לאנדס-לײַט פון דער לאנגער גאס און פון די דאַליעס, האָבן זיך איבערגעפירט אין סאמע מיט פון דער שטאָט, אין פראָנט, ווי מע פלעגט דאָס אָנרופן בא אונדז. געווען אַרעמע באַלמעלאָכישע קינדער מיט קלוגיטשקע פרייַלעכע אייגע-לעך האָבן אָנגעהויבן באזוכן די ניי-אויסגעבויטע ייִדישע מיטלשול, און באַל-מעלאָכעס, קיסטארן האָבן געפּראָווט כאנוקאס-האבאיס אף גאָר א נייַעם אויפן. פון אלץ האָט מען געהאט גרויס פארגעניגן: עפּעס א קליניקייט, מע קריכט סאָפקאָלסאָף ארויס פון די נאסע פינצטערע קעלערס, א ניי לעבן בייט זיך!

מײַן ווערק איז, אפֿאָנעם, געווען אין קינסטלערישן זין גאנץ אָנפאנגעריש נאָר מיר האָט זיך זייער געוואָלט, אז, לייענענדיק עס, זאָלן מענטשן זיך פרייען צוזאמען מיט מיר — מיט מײַן באנייט שטעטעלע, מיט מײַנע באנייטע העלדן. איך האָב קיין פאריבל ניט געהאט אפן שרײַבער, וואָס ער האָט אָפּגעווארפן דאָס ווערק. נאָר מער קיין נאָוועלן האָב איך שוין קיינמאָל ניט געשריבן. איך האָב פארשטאנען, אז קיין שרײַבער וועט פון מיר ניט זײַן.

אויב אָבער מײַן איצטיקע אוטאָביאָגראפישע פארצייכענונג וועט אריַין-פאלן אין די הענט פון עמעצן, וואָס וועט זי אָפּווארפן: „אייסעד, ס׳איז ניט קיין קונסט"... — דאן וועל איך דערווידערן, וויַל דאָ גייט א רייד וועגן א שטיק לעבן, וועגן א דאָר, וועלכער האָט איבערגעלעבט אזא גרויזאמע מיל-כאָמע און האָט דערוויזן דער וועלט, אף וואָס די אמכאָ-קינדער זײַנען געווען פעיק. דאָס איז גאָר א נייַער מין אמכאָ — ניט פון שאָלעם-אלייכעמס צייַטן, נאָר פון לענינס צייַטן, מיט גאָר אן אנדער וועלט-באנעם און מיט אנדערע האסאָגעס. מיר זײַנען עמעסע פאטריאָטן פון אינדזער היימלאנד. מיר זײַנען אינטערנאַציאָנאליסטן אין פולן זין פון וואָרט. און מיט פולער רעכט מעלדן מיר די ייִדן פון אנדערע לענדער: קוקט זיך ארום, קאָלזמאן ס׳איז ניט שפּעט — קעמפט קעגן נעאָפאשיזם, קעמפט קעגן די ניי-אויסגעשפרונגענע ברוינע העמדלעך, וווּ זיי זאָלן זיך ניט באווייַזן און אין וועלכער פאָרם זיי זאָלן ניט אנטפלעקן זיך. לאָזט ניט העצן קעגן דעם סאָוועטנפארבאנד. פאר-מאכט דאָס מויל בא די ציוניסטישע פראָוואָקאטאָרן. פארגעסט ניט דעם לימעד פון דער געשיכטע, פארגעסט ניט דאָס 41-טע יאָר. העלפט מאכן א סאָף צו מילכאָמעס, פינצטערניש און דאלעס.

יאָ, איך בין א גליקלעכער מענטש. איך האָב האנאָע, ווען מענטשן — אזעלכע, ווי איך, — קלייבן זיך אריַין אין נייַע דירעס, ווען קינדער זינגען אין טאנצן, ווען האָרעפאשניקעס גייען צו דער ארבעט און קערן זיך אום געזונטערהייט צוריק אהיים.